

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
САМОСТРОКОВОЇ НАТАЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ
«ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЖАНРУ
ПОЛЬСЬКОГО СКРИПКОВОГО КОНЦЕРТУ
ХХ СТОЛІТТЯ»,

поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства
зі спеціальності 17.00.03 – музичне мистецтво

Дисертація пані Наталі Самострокової належить до числа тих важливих досліджень, які привідкривають нам нові грані міжнаціональних взаємовпливів, що відбувалися в європейському просторі останніх століть. Як слушно зауважує авторка, “Республіка Польща є однією із держав, найбільш близьких Україні географічно, ментально та соціокультурно, українська і польська нації протягом століть разом переживали складні історичні етапи, творили і творять культурні цінності” (с. 18). Відтак, для нас є цікавим як сам феномен польського скрипкового концерту в його етнохарактерних виявах та історичній еволюції, так і його дотичність до культури української. Тому дуже цінним є те, що дисерантка у процесі дослідження повсякчас вказує на певні паралелі та спільні здобутки. Це наприклад, діяльність “галицького Паганіні” Кароля Ліпінського та його зацікавлення українським фольклором, зв’язок з малою Батьківщиною Кароля Шимановського, Павела Коханського, Пйотра Перковського, роль у становленні української скрипкової школи Еміля Млинарського – свого часу наставника одеського майстра Пейсаха Столлярського та ін. Це також аналіз етнопсихологічних зasad польської музичної ментальності “з оглядкою” на аналогії з музичною ментальністю українською, на вказівки про паралелі у фольклорному тезаурусі та його використанні в академічній музиці тощо. Прикметно, що в одній зі статей дисерантки, опублікованій у польському фаховому виданні (Lublin, 2019), із компаративних позицій аналізується етнохарактерність у Третьому скрипковому концерті Гражини Бацевіч і Першому концерті Мирослава Скорика. А в історії концерту початку ХХ століття проводяться історичні паралелі між творами Еміля Млинарського,

Кароля Шимановського і віднайденим першим українським скрипковим концертом Сергія Борткевича (1916) та донедавна відомими як “перший український” скрипковим концертом Віктора Косенка (1919) тощо. І в цьому, на думку опонента, є особлива цінність дослідження.

Науковий пошук пані Наталі Самострокової зосереджувався на жанрі скрипкового концерту ХХ століття як цілісного явища польської культури. Отож, що було здійснено з метою “концептуалізації етнопсихологічних зasad польської музичної ментальності крізь призму їх відображення у вказаному жанрі?

Початковий етап дослідження – це створення ґрунтовних концептуальних основ дисертації, які авторка побачила у наступному:

- по-перше, в детальному аналізі польської теми в українському музикознавстві в різних її виявах – від праць загальнокультурного спрямування до таких, де розглядаються певні конкретні явища, події, особистості. Це, зокрема, дослідження Василя Витвицького, Марії Загайкевич, Анатолія Калениченка, Андрія Карп'яка, Наталі Кашкадамової, Любові Кияновської, Дмитра Колбіна, Наталі Костюк, Лешека та Тереси Мазеп, Стефанії Павлишин, Ігоря Пилатюка, Дмитра Полячека, Ольги Попович, Богдана Сюті та великого числа інших дослідників – я нарахувала до більш як півсотні праць у цьому напрямку;
- по-друге, в аналізі понять “етнопсихологія” та “музична ментальність”. Авторка розглядає їх, виходячи із низки філософських, загальнопсихологічних, етнопсихологічних поглядів відомих авторитетів світової науки – Вільгельма Вундта, Арони Гуревича, Петера Дінцельбахера, Люсієна Леві-Брюля, Клода Леві-Строса, Жака Ле Гофа, Карла Густава Юнга, ряду видатних українських вчених, зокрема, Мирослава Поповича та ін.;
- і нарешті – у побудові *власної концепції* етнопсихологічних зasad польської музичної ментальності, в якій пані Наталія Самострокова спирається на музикознавчі ідеї Ніни Герасимової-Персидської, Наталі Горюхіної, Івана Ляшенка, Олени Маркової, Олександри Самойленко, Віктора Москаленка, Ольги Катрич, Мирослави Новакович, Ганни Джулай, Вікторії Драганчук та інших дослідників. При цьому важливо, що дисерантка трансформує музикознавчі здобутки великого числа польських вчених – всього близько сотні джерел.

Отримані результати вказаного аналізу дисертантка спроектувала на подальше вивчення жанру польського скрипкового концерту, у баченні якого виходила із розуміння польської музики та задекларованого жанру польськими вченими та діячами культури, зокрема такими як Jarosław Iwaszkiewicz, Zofia Lissa, Krystyna Wilkowska-Chomińska, Stanisława Korwin-Szymanowska, Małgorzata Gąsiorowska та інші.

При цьому в *етнохарактерній* площині польської музичної ментальності Наталя Олександровна звертає особливу увагу на розвиток архетипу струнного етноінструменталізму, відомого такими різновидами, як скрипки, марини, суки, скрипиці та рядом інших, та архетипу етнохореографічності, де виділяє танці *polonez, chodzony, mazur, mazurek, kujawiak, oberek, krakowiak*, ґрунтуючись на інформації з соракатомного видання Оскара Кольберга «*Lud: jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*»¹ та інших джерелах.

Натомість у *світовідчуттєвій* акцентує на “вишуканому ліризмі”, який “виводить” від шопенівського “звукового ідеалу”.

На *наступному* етапі дослідження дисертантка аналізує витоки та формування жанру етнопсихологічних зasad жанру польського скрипкового концерту, де виходить із обґрунтування моделі польського класико-романтичного скрипкового концерту у творчості Фелікса Яневіча, Кароля Ліпінського, Генрика Венявського та інших мистців.

Серед творів першої половини ХХ століття проаналізовано низку концертів Еміля Млинарського, Мечислава Карловіча, Кароля Шимановського, Пйотра Перковського та Людоміра Ружицького. Особливу цінність, на думку рецензента, має обґрунтування архетипів витонченого ліризму та етноінструментальної екзальтації у двох концертах Кароля Шимановського. Імпонує ретельний аналіз дисеранткою не тільки творів згаданих мистців, але й особлива увага до тих фактів їхньої життєтворчості, які зумовили стилістичні особливості концертів та розвиток структурно-семантичного інваріанту жанру.

На *третьому* етапі дослідження пані Наталя Самострокова прослідкувала динаміку архетипного мислення у моделях польського скрипкового концерту ХХ століття на прикладі творів Гражини Бацевіч,

¹ *Lud: jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*. Ser. 5, Krakowskie, Cz. 1. URL: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=2224&from=publication>

Вітольда Лютославського, Кшиштофа Пендерецького і сучасників, де на перший план вийшли архетипи *світовідчуттєвої* семантичної площини – ліризму, прометеїзму та сакральності.

Таким чином, які ж здобутки привносить у вітчизняне музикознавство пані Наталія Самострокова?

- 1) *авторську концепцію* етнопсихологічних зasad польської музичної ментальності;
- 2) *аналітичні матеріали* дослідження більш як двадцяти польських скрипкових концертів ХХ століття, більшість з яких які до цього часу спеціально не вивчалися українським музикознавством;
- 3) *концептуалізацію проявів* головних етнопсихологічних архетипів польської музичної ментальності у жанрі *скрипкового концерту*;
- 4) *цілісну ретроспективу* розвитку жанру польського скрипкового концерту – у розмаїтті структурно-семантичних жанрових моделей та динаміці архетипного мислення, із акцентуацією життєтворчості мистців, пов’язаних з Україною.

У результаті, у висновках Наталія Олександровна Самострокова наголошує на особливій ролі у розвитку жанру концертів Еміля Млинарського (до речі, Перший із них написаний в Одесі), “вибуховому” новаторстві Кароля Шимановського (також Перший концерт написаний в Україні), модерних та авангардних виявах у концертах Гражини Бацевіч, радикальну трансформацію жанру Вітольда Лютославського, глибокий трагізм та рефлексивне постромантичне світовідчуття у Кшиштофа Пендерецького.

У прикінцевому підсумку дисертантка стверджує, що:

- на рівні музичної мови найбільш широку реалізацію отримали етнохореографічний та етноінструментальний архетипи, що пов’язує із домінуванням інструментального та хореографічного первину у польській музичній ментальності і дещо менш значною роллю пісенності (на противагу українській ментальності, де, навпаки, домінує пісенність);
- у світовідчуттєвій площині цілком панує «лірико-романтичний патос», який дисертантка чує навіть у найбільш віддалених від традиції композиціях Гражини Бацевіч і Кшиштофа Пендерецького, авангардних пошуках Вітольда Лютославського і трактує як головну етнопсихологічну зasadу у вказаній семантичній площині польської музики, специфічну манеру творення художньої образності, що

«проходить» через усі скрипкові концерти ХХ століття. Такий патос, за словами авторки, полягає у поєднанні “особливого, шопенівського типу вишуканого ліризму, який виявляється у «чуттєвому аспекті трактування звуку» (С. Павлишин)², та підвищеної емоційності, котра має витоки у прометеєвському архетипі” (с. 179).

Уважне прочитання дисертації пані Наталі Самострокової спонукало до низки питань, відповіді на які, на думку опонента, мають роз’яснити певні ключові позиції дослідження. Отож:

1. У дослідженні згадується концепт Наталії Кашкадамової “національний міф Шопена”³. Мова йде про специфічне шопенівське “чуттєве” трактування звуку, в якому, на думку Наталі Самострокової, “і криється “власне польська стилістика ліризму”, що у XIX столітті вийшла із фортепіанного мистецтва та виросла у національну ознаку” (с. 60).

Отож, питання: а в яких явищах польської скрипкової культури бачить дисертантка витоки вказаної “стилістики ліризму”?

2. У завершенні тексту дисертації, так би мовити, у «постлюдії» висновків, Наталія Олексandrівна вказує, що у філософії польської музики “сакральність стримує та урівноважує емоційність, у результаті філософія скрипкового концерту відображає і «полум’я», і «лід» польської ментальності” (с. 175). Цікавить питання: як бачить авторка реалізацію цього дуалізму у творчості видатної польської скрипальки, авторки семи концертів для скрипки з оркестром, Гражини Бацевіч?

3. Питання до пані Наталі Самострокової як до скрипальки із достатнім виконавським досвідом. Які із проаналізованих у дисертації польських концертів є найбільш репертуарними та отримали множинні варіанти реалізації в українському мистецькому просторі та які, на думку дисертантки, заслуговують більшої уваги виконавців?

4. І на завершення дискусійної частини моого відгуку – декілька побажань.

² Павлишин С. Музика двадцятого століття. Львів, БaK, 2005. С.196.

^{1.} ³ Кашкадамова Н. Національний міф Шопена та українська інтерпретація. *Наукові збірки ЛДМА імені М. В. Лисенка*. Львів, 2001. Том VI. Музика Галичини = Musica Galaciana. С. 215–221.

Перше. В обґрунтуванні власної концепції польської музичної ментальності дисерантка апелює, у тому числі, до обґрунтованої мною концепції відображення національної ментальності в музиці⁴. А саме – спираючись на трирівневу систему відображення, показує приклад її реалізації у сфері польської скрипкової музики. Йдучи таким шляхом, авторка вирізняє *две семантичні площини*, які виражаються за посередництвом архетипів – універсалій національного мислення: *етнохарактерну*, що відповідає «конкретно-мовному» рівню відображення, та *світовідчуттєву*, яка співвідноситься із “узагальнено-концептуальним” рівнем вказаної ієрархії. Разом із тим, у згаданій концепції відображення національної ментальності є ще один, *найперший* – “первинно-синкретичний рівень”, що вказує на “формування базового фонду національно-ментальної музичної виразовості”. Отож, побажання дисерантці при здійсненні майбутніх наукових пошуків поміркувати і про цей рівень. Мені він бачиться як такий, що сягає прадавніх етноінструментальних, етнохореографічних та етнопісенних лексем. Сподіваюсь, свою думку щодо цього явища у майбутньому складе і пані Самострокова.

Друге побажання — щодо явища, зумовленого взаємопереплетенням польської та української історій та культур. Мова про значення для українського скрипкового мистецтва не тільки широко відомих діяльністю на території України польських мистців Кароля Ліпінського, Кароля Шимановського та Павела Коханського, а й менш відомих у цьому контексті Еміля Млинарського та Пйотра Перковського. Ця тема піднята у дисертації, але, на думку опонента, може мати у майбутньому і *спеціальне* дослідження, що широ бажаю пані Наталі Самостроковій, як скрипальці із достатнім виконавським досвідом та науковою перспективою.

Наочанок, вважаю на потрібне акцентувати на *сумлінному* виконанні дисеранткою усіх вимог щодо оформлення дисертаційних текстів, встановлених МОН України, що заслуговує на високу оцінку.

⁴ Драганчук В. Національна ментальність і рівні її відображення в музиці. *Музикознавчі студії : наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. Львів : Сполом, 2008. Вип. 18. С. 11–18.

Таким чином, представлена дисертація Самострокової Наталії Олександрівни «Етнopsихологічні засади розвитку жанру польського скрипкового концерту ХХ століття» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка характеризується сучасним баченням музикознавчої проблематики, переконливістю наукової концепції, вагомістю аналітичної бази й ґрунтовністю її опрацювання, безсумнівною теоретичною значущістю для національної науки та практичною – для сфери скрипкового виконавства.

Автореферат дисертації повністю відповідає її основному змісту; автореферат і публікації за темою дослідження достатньою мірою відображають основний зміст роботи.

Дисертація відповідає вимогам МОН України, а її автор, Самострокова Наталія Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.03 – музичне мистецтво.

Офіційний опонент –
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри
історії та теорії мистецтв
Волинського національного
університету
імені Лесі Українки

КАШАЮК
Вікторія Миколаївна

Луцьк, 03.09.2021

